

SKRITI PROSTORI VSAKDANJEGA ŽIVLJENJA: SPOLNO ŽIVLJENJE LJUBLJANSKE MLADINE

POVZETEK

V prvem delu prispevka so predstavljeni raziskovalni podatki, ki zadevajo zadovoljstvo ljubljanske mladine s spolnim življenjem. Ti podatki so primerjani z ekvivalentnimi podatki iz Avstrije in Nemčije.

V drugem delu prispevka je razmerje med družbenim statusom respondentov (le-ta je merjen kot izobrazbeni status njihovih staršev) in njihovo religioznostjo povezano z zadovoljstvom z njihovim prvim in zadnjim spolnim odnosom. Analiza relevantnih podatkov ne razkriva nobenih signifikantnih povezav med temi spremenljivkami. Vendar pa obstajajo signifikantne povezave med relativno močjo spolnih partnerjev in njihovim zadovoljstvom. Respondenti, ki trdijo, da je bil njihov spolni odnos načrtovan, in da so imeli oni in njihovi partnerji enak vpliv na proces načrtovanja spolnega odnosa, so bolj zadovoljni s svojim spolnim življenjem. Na osnovi teh odkritij temelji ugotovitev, da zadovoljstva, ki izhaja iz spolnega odnosa, ne določajo strukturni dejavniki, pač pa mikro kontekst v katerem je bila odločitev o spolnem odnosu dogovorjena in udejanjena.

Ključne besede: mladina, spolnost, interakcije.

I.

Primerjava rezultatov raziskav o spolnosti mladih v Nemčiji, ki sta bili opravljene leta 1970 in 1990, je pokazala, da so se spolne izkušnje mladih v dveh desetletjih le neznatno spremenile, močno pa se je spremenilo njihovo doživljanje spolnosti (glej Schmidt, 1993: 1-11). Na spremenjeno doživljanje spolnosti najrazločneje opozarjajo podatki o zmanjševanju zadovoljstva s spolnostjo. Zmanjševanje zadovoljstva je opazno tako pri dekletih kot fantih, vendar pa je pri dekletih mnogo bolj izrazito: "V primerjavi z letom 1990 je leta 1970 od 20 do 30 odstotkov več deklet opisalo spolne odnose in masturbacijo z izrazi "bilo je prijetno" ali "bilo je spolno zadovoljujoče" (Schmidt,

Klausmann in Zeitzschel, 1993: 28). Hkrati se delež deklet in fantov, ki svoje spolne izkušnje doživljajo kot neprijetne in nezadovoljujoče, ni spremenil in je ostal pri manj kot 10 odstotkih. Manjše zadovoljstvo s spolnostjo je presenetljivo, saj v tem času pri mladih prišlo do temeljite spremembe spolnih vlog. Podatki kažejo, da je v dveh desetletjih pobuda za spolne dejavnosti prešla z moške na žensko stran. Spolne vloge so se torej spremenile, tako da imajo dekleta danes več moči in avtonomije v spolnih stikih kot nekdaj, fantje pa manj (glej Schmidt, 1993: 5). Primerjava teh podatkov s podatki iz raziskave, ki je bila leta 1990 opravljena v nekdanji Nemški demokratični republiki, je pokazala, da vzhodnonemška dekleta izražajo višjo stopnjo zadovoljstva s svojim spolnim življenjem, še zlasti s spolnimi odnosi. V primerjavi z zahodnonemškimi dekleti je 30 odstotkov več vzhodnonemških deklet svoje doživljanje spolnih odnosov opisalo s pozitivnimi oznakami (glej Schmidt, Lange in Gaenslen-Jordan, 1993: 67). Hkrati je bila za mlade iz nekdanje Vzhodne Nemčije značilna rezmeroma tradicionalna "delitev dela" v spolnem udejstvovanju, saj so imela vzhodnonemška dekleta manj vpliva na začetek in potek spolnih stikov kot vrstniki. V tem pogledu so se tudi močno razlikovale od svojih zahodnonemških vrstnic. Za presenetljivo ugotovitev, da se zadovoljstvo s spolnostjo pri dekletih s povečevanjem njihove moči in avtonomije v spolnem življenju ne povečuje, temveč zmanjšuje (za fante je značilna pozitivna zveza med tema spremenljivkama), nemški raziskovalci niso mogli najti prepričljive razlage. Zadovoljili so se s trditvijo, da bo ta najbolj presenetljiv rezultat njihovega raziskovanja "treba slej ko prej pojasniti" (glej Lange, Knopf in Gaenslen-Jordan, 1993: 199).

Raziskava o spolnih dejavnostih in doživljanju spolnosti, ki je bila leta 1995 opravljena med ljubljanskimi srednješolci (glej Bernik, Godina in Hlebec, 1996), je omogočila podoben vpogled v (ne)zadovoljstvo srednješolcev s spolnostjo kot nemška raziskava. Ker je bila to prva sistematična raziskava tega področja v Sloveniji, niso možne časovne primerjave in ugotavljanje trendov, vendar pa so rezultati zaradi uporabe podobnega vprašalnika primerljivi z rezultati nemške, pa tudi avstrijske raziskave o spolnosti mladih. Zato bo najina razprava temeljila predvsem na primerjanju podatkov, dobljenih s temi raziskavami. Najprej bova skušala ugotoviti podobnosti in razlike pri zadovoljstvu s spolnostjo pri mladih v Sloveniji Avstriji in Nemčiji, v drugem delu pa bova osvetlila nekatera določila razlik med (ne)zadovoljstvom s spolnostjo pri mladih v Sloveniji ter Avstriji in Nemčiji.

II.

Primerjava podatkov avstrijske, nemške in slovenske raziskave¹ kaže, da so oznaki "bilo je prijetno" in "bilo je zadovoljujoče" za prvi spolni odnos najpogosteje izbrali zahodnonemški fantje (75 oziroma 76 odstotkov). Med avstrijskimi anketiranci (z vsaj eno spolno izkušnjo) je bil delež tistih, ki so izbrali prvo in drugo oznako 43 oziroma 40 odstotkov, pri slovenskih pa 56 oziroma 26 odstotkov. Tudi med dekleti so prvi spolni odnos s tema oznakama najpogosteje opisala zahodnonemška dekleta (34 oziroma 27

odstotkov). Med avstrijskimi dekleti je bilo takšnih 27 oziroma 24 odstotkov, med slovenskimi pa 35 oziroma 16 odstotkov.

Sodeč po teh podatkih, je zadovoljstvo s prvim s spolnim odnosom še vedno (tj. kljub splošnemu zmanjševanju zadovoljstva s spolnostjo v Zahodni Nemčiji) najvišje pri zahodnonemških anketirancih. Vendar je k razlikam pri teh in drugih podatkih, ki bodo obravnavani v tej razpravi, brez dvoma pripomoglo dejstvo, da je v nemški raziskavi zbiranje podatkov temeljilo na individualnih strukturiranih intervjujih, v Avstriji in Sloveniji pa na vprašalniku, na katerega so mladi odgovarjali v šolskih razredih. Ob upoštevanju te omejitve je še vedno očitno, da je zadovoljstvo s prvim spolnim odnosom v vseh primerih večje pri fantih kot pri dekletih. Čeprav se je pri zahodnonemških dekletih stopnja zadovoljstva v dvajsetih letih močno zmanjšala (leta 1970 jih je 62 odstotkov prvi spolni odnos opisalo z "bilo je prijetno", 56 odstotkov pa z "bilo je zadovoljujoče"), ni nobenega znamenja, da so ta dekleta bolj nezadovoljna s prvim spolnim odnosom kot avstrijska in slovenska.

Zbrani podatki omogočajo temeljito primerjavo zadovoljstva z zadnjim spolnim odnosom (glej Tabelo 1). V vseh primerih je očitno zmanjševanje razlike med zadovoljstvom pri dekletih in fantih. Čeprav so nemški raziskovalci ugotovili pri dekletih tudi zmanjševanje zadovoljstva z zadnjim spolnim odnosom, po primerjavi podatkov ni mogoče sklepati, da so zahodnonemška dekleta s tem manj zadovoljna kot preostala. V slovenskem primeru pa je očiten celo korenit preobrat; s prvim spolnim odnosom so v vseh pogledih bolj zadovoljni fantje, z zadnjim pa dekleta. Odgovori slovenskih anketirancev so v ospredju tudi po najnižjih deležih izraženega zadovoljstva. Na temelju teh deležev bi bilo mogoče trditi, da mladim v Sloveniji spolnost prinaša mnogo manj zadovoljstva kot njihovim vrstnikom in vrstnicam v Nemčiji in Avstriji.

Tabela 1:
Pozitivni občutki ob zadnjem spolnem odnosu

OBČUTKI (v odstotkih, možnih več odg.)	Slovenija		Avstrija		Z. Nemčija		V. Nemčija	
	d.	f.	d.	f.	d.	f.	d.	f.
Bilo je prijetno.	35	12	53	54	57	86	85	95
Prijetno in zadovoljujoče.	18	11	50	57	46	83	75	76
Bil/-a sem srečen/-na.	35	12	57	61	68	79	82	79
Kmalu sem hotel/-a spet.	18	11	18	38	27	59	59	68
Potrjen/-a kot moški/ženska.	-	-	4	-	b.o.	b.o.	b.o.	b.o.
Bilo je veliko doživetje.	16	12	26	34	28	45	60	51

d. – dekleta

f. – fantje

Omeniti je treba, da primerjalno nizke stopnje pozitivnih občutkov slovenskih anketirancev ob prvem in zadnjem spolnem odnosu ne dopolnjujejo močni negativni občutki. Pri izražanju teh občutkov so si slovenski in avstrijski anketiranci mnogo bolj podobni kot pri izražanju pozitivnih. V slovenskem vzorcu je po prvem spolnem odnosu imelo slabo vest 10 odstotkov deklet in 3 odstotke fantov. V avstrijskem je bil delež deklet enak, fantov s slabo vestjo pa je bilo 8 odstotkov. Kot "odvraten" je med slovenskimi anketiranci prvi spolni odnos doživelo 4 odstotke deklet in 1 odstotek fantov, med avstrijskimi sta bila ustrezna deleža 1 oziroma 2 odstotka. Pri zadnjem spolnem odnosu ti najbolj izraziti občutki skoraj popolnoma izginejo tako pri avstrijskih kot slovenskih anketirancih. Čeprav je bil za avstrijske anketirance prvi spolni odnos prijetnejši kot za slovenske, so avstrijski anketiranci pogosteje kot slovenski navajali, da je bila ta izkušnja povezana z bolečinami (33 odstotkov deklet in 16 odstotkov fantov, pri slovenskih 27 odstotkov deklet in 2 odstotka fantov).

Avstrijski raziskovalci so za sintetični prikaz zadovoljstva s spolnimi odnosi uporabili indeks, ki so ga oblikovali na podlagi vseh šestih oznak, vključenih v Tabelo 1. Minimalna vrednost indeksa je nič točk (anketiranci, ki niso izbrali nobene od oznak), maksimalna pa šest točk. Izbrane pa so bile vse oznake. Indeks, ki so ga uporabili nemški raziskovalci, se od avstrijskega razlikuje le v tem, da ne vključuje oznake "čutil/-a sem se potrjen/-a kot moški/ženska". Za prvi spolni odnos je bila pri avstrijskih anketirancih povprečna vrednost indeksa 2,01, za zadnjega pa 2,14 (glej Wimmer-Puchinger et al., brez letnice: 141). Avstrijsko poročilo ne navaja vrednosti indeksa zadovoljstva posebej za dekleta in fante, so pa ti podatki dostopni v nemškem raziskovalnem poročilu – povprečni indeks zadovoljstva ob prvem spolnem odnosu je bil pri zahodnonemških fantih 3,7, pri vzhodnonemških 3,8, pri dekletih pa 1,8 oziroma 2,3 točke. Ob zadnjem spolnem odnosu je bilo zadovoljstvo fantov povprečno neznatno nižje (3,5 oziroma oziroma 3,6 točke), deklet pa precej višje (2,3 oziroma 3,6).

Tabela 2
Indeks zadovoljstva s prvim in zadnjim spolnim odnosom - povprečne vrednosti

Indeks (ne)zadovoljstva (min=0, max=6 oz. 5 v Nemčijah)	Slovenija		Avstrija	Z. Nemčija		V. Nemčija	
	d.	f.	d.+f.	d.	f.	d.	f.
	N=201	N=190	N=457	N=71	N=85	N=68	N=38
Zadovoljstvo – prvič	1.12*	1.48*	2.01	1.8	3.7	2.3	3.8
Zadovoljstvo – zadnjič	1.52*	1.01*	2.14	2.3	3.5	3.6	3.6
Nezadovoljstvo – prvič	0.72*	0.26*	0.64	b. o.	b. o.	b. o.	b. o.
Nezadovoljstvo – zadnjič	0.14	0.19	0.15	b. o.	b. o.	b. o.	b. o.

d. - dekleta

f. - fantje

* - razlike so statistično značilne pri $p. \leq 0.05$

Na podoben način so avstrijski raziskovalci sestavili indeks nezadovoljstva s spolnimi odnosi. Vanj so vključili te oznake: "nič posebnega ni bilo", "bilo je neprijetno", "bilo mi je žal, da sem to storil", "bilo je odvratno", "potem je/ga nisem mogel/-a več trpeti" in "bolelo me je". Pri avstrijskih anketirancih je bila za prvi spolni odnos povprečna vrednost tega indeksa 0,64, za zadnjega pa 0,15 točk (glej Wimmer-Puchinger et al., brez letnice: 147).

Zaradi zagotovitve primerljivosti rezultatov sta indeksa zadovoljstva in nezadovoljstva s spolnimi odnosi pri slovenskih anketirancih sestavljena po avstrijskem zgledu. Kljub temu – kot je bilo omenjeno že prej – tudi slovenski in avstrijski indeksi niso primerljivi brez omejitev. Na to opozarja zlasti dejstvo, da je bil pri slovenskih anketirancih in anketirankah s spolnimi izkušnjami delež tistih, ki niso izbrali nobenega od možnih pozitivnih opisov za prvi in zadnji spolni odnos znatno višji kot med avstrijskimi. Delež "molčečih" je znašal 34 (prvi spolni odnos) in 30 odstotkov (zadnji spolni odnos), pri avstrijskih anketirancih pa le 26 in 13 odstotkov. Ta razlika morda kaže, da so naši anketiranci manj motivirani za odgovarjanje na anketna vprašanja, možno pa jo je interpretirati tudi kot posredno znamenje njihovega slabšega zadovoljstva s spolnimi odnosi.

Zaradi omejene primerljivosti indeksov iz vseh treh raziskav je smiselna predvsem primerjava razlik v zadovoljstvu s prvim in zadnjim spolnim odnosom. Pri slovenskih dekletih je zadovoljstvo z zadnjim spolnim odnosom tako kot pri njihovih vrstnicah iz Zahodne in še zlasti nekdanje Vzhodne Nemčije znatno večje kot s prvim. Čeprav v avstrijskem raziskovalnem poročilu ni ustreznih izračunov, dostopni podatki vendarle kažejo znatno večje povečanje zadovoljstva pri dekletih kot pri fantih (glej Wimmer-Puchinger et al., brez letnice: 138-140). Pri fantih je povsod, tudi v Avstriji, mogoče opaziti slabše zadovoljstvo z zadnjim spolnim odnosom kot s prvim. Najbolj očitno je zmanjšanje zadovoljstva pri slovenskih anketirancih.

Eden od možnih razlogov za slabo zadovoljstvo s spolnimi odnosi pri fantih v slovenskem vzorcu je morda številnost in kratkotrajnost njihovih zvez s partnericami. Kar 26 odstotkov slovenskih anketirancev je izjavilo, da so imeli več kot pet spolnih partneric. Pri zahodnonemških anketirancih je bil ustrezen delež 23 odstotkov, pri avstrijskih 12, pri vzhodnonemških pa le 3 odstotke. V tem pogledu se slovenski anketiranci močno ločijo tudi od svojih vrstnic, saj je med njimi le 7 odstotkov takih, ki so imele spolne odnose z več kot petimi partnerji. Kljub temu so imele dekleta več spolnih odnosov kot fantje; 25 odstotkov spolno aktivnih deklet in 44 odstotkov fantov je imelo spolne odnose od dvakrat do petkrat, 23 odstotkov deklet in le 9 odstotkov fantov pa je imelo več kot sto spolnih odnosov. Ob tem so s prvim spolnim odnosom mnogo bolj zadovoljni fantje kot dekleta, z zadnjim pa so bila precej bolj zadovoljna dekleta.

III.

Analiza podatkov v prejšnjih razdelkih nakazuje, da je spolnost mladih diferencirana v mnogih pogledih. Teh razlik ni mogoče omejiti la na očitno razliko med moškim in ženskim obrazcem spolnega delovanja in doživljanja. O tem zgovorno pričajo podatki o spolni izkušeniosti posameznih kategorij mladih. V slovenskem vzorcu je delež tistih, ki so imeli vsaj po en spolni odnos 51 odstotkov. Vendar so pri spolni izkušeniosti očitne razlike glede na vrsto srednje šole anketiranih. Največji delež mladih z vsaj enim spolnim odnosom je v triletnih šolah (61 odstotkov deklet in 60 odstotkov fantov) in najmanjši v gimnazijah (32 odstotkov deklet in 29 odstotkov fantov). V drugih štiriletnih srednjih šolah je pri dekletih delež 57 in pri fantih 49 odstotkov. Podrobnejše analize nakazujejo, da so med posameznimi kategorijami mladih ne le razlike v stopnji izkušeniosti, ampak tudi številne kvalitativne razlike v njihovem spolnem delovanju in doživljanju spolnosti (glej Bernik, Godina in Hlebec, 1996).

Zato je utemeljeno sklepanje, da je tudi pri analizi zadovoljstva s spolnostjo treba upoštevati vrsto dejavnikov, ki potencialno vplivajo na razlike v zadovoljstvu s spolnimi odnosi. Ker je najina analiza eksploratorna, bo omejena na tri skupine dejavnikov, ki domnevno lahko vplivajo na stopnjo zadovoljstva s spolnimi odnosi: stratifikacijske, normativne in situacijsko-interakcijske. K stratifikacijskim dejavnikom štejeva izobrazbo staršev in tip srednje šole, k ideološkimi vernost in obiskovanje verskih obredov, k situacijsko-interakcijskim pa uporabo kontracepcijskih sredstev, načrtovanje spolnih odnosov in razporeditev pobude za spolni odnos med partnerjema.

Stratifikacijska dejavnika sta brez dvoma močno povezana med seboj, saj imajo starši gimnazijcev mnogo pogosteje visoko izobrazbo kot starši dijakov drugih štiriletnih srednjih šol, še zlasti pa starši dijakov in dijakinj triletnih šol. Nemška raziskava je pokazala, da so dekleta iz gimnazije in gimnazijam podobnih šol bolj zadovoljna s svojo spolnostjo kot dekleta iz drugih šol. Domnevava, da je tudi pri slovenskih anketirancih zadovoljstvo s spolnostjo pozitivno povezano z višino izobrazbe staršev in »rangom« obiskovane šole. Ta povezanost temelji predvsem na razlikah v vzgojnih stilih staršev z različno izobrazbo (glej Bernik, Godina in Hlebec, 1996: 17-20). Z različnim vzgojnimi stili in različnimi šolskimi okolji je verjetno povezano dejstvo, da se v slovenskem vzorcu le pri gimnazijcih pojavlja dogovorni tip spolnosti, tj. tip, za katerega je značilno ravnotežje med partnerjema pri iniciranju spolnih stikov in razmeroma počasno doseganje soglasja o vzpostavitvi trajne spolne zveze. Zato imajo gimnazijci in gimnazijke v primerjavi z svojimi vrstniki iz drugih šol najmanj spolnih izkušenj, vendar pa je utemeljena domneva, da so njihove izkušnje povezane z razmeroma največ zadovoljstva.

Od številnih normativnih dejavnikov, ki potencialno vplivajo na zadovoljstvo s spolnostjo, v analizi upoštevava le vernost anketirancev in pogostost obiskovanja cerkvenih obredov. Ta izbira temelji na domnevi, da vera in cerkev s svojimi nauki vplivata na zadovoljstvo s spolnostjo. Analiza povezanosti med obiskovanjem verskih

obredov in načini spolnega življenja je pokazala očitne razlike med anketiranci, ki se redno in nikoli ne udeležujejo cerkvenih obredov (Vonta, 1998). Redni obiskovalci obredov so bolj zadržani pri svojem spolnem vedenju, nagibajo pa se tudi k tradicionalnejšim stališčem kot tisti, ki se cerkvenih obredov ne udeležujejo. Na podoben vpliv verskih vrednot in norm opozarjajo tudi raziskave, opravljene v drugih družbah (glej Moore et al., 1996: 18). Zato se zdi utemeljena domneva, da so anketiranci in anketiranke, ki izjavljajo, da so verni, in redno obiskujejo verske obrede, manj zadovoljni s svojo spolnostjo kot tisti, ki niso verni in ne obiskujejo cerkvenih obredov.

Situacijsko-interakcijski dejavniki se nanašajo na značilnosti mikrosituacije, v kateri se »dogajajo« spolni odnosi. Od številnih dejavnikov, ki določajo to situacijo, bova v analizi upoštevala le uporabo kontracepcijskih sredstev, stopnjo načrtovanosti spolnega odnosa in relativni vpliv partnerjev na iniciranje. Glede kontracepcije bi utemeljeno pričakovali, da njena uporaba povečuje zadovoljstvo s spolnimi odnosi oziroma vsaj zmanjšuje občutke nelagodnosti in nezadovoljstva. Nemški raziskovalci menijo, da lahko na majhno zadovoljstvo zahodnonemških deklet (v primerjavi s fanti) s spolnimi odnosi vpliva strah pred nosečnostjo (glej Lange, Knopf in Gaenslen-Jordan, 1993: 199). Če se ta domneva zdi utemeljena v zahodnonemškem primeru, je prav gotovo še bolj utemeljena v slovenskem, saj je kontracepcija pri slovenskih anketirancih in anketirankah zelo redka v primerjavi z uporabo pri nemških in avstrijskih vrstnikih. Tako je bil npr. delež zahodnonemških anketirank in anketirancev, ki so pri prvem spolnem odnosu uporabili kakršnokoli kontracepcijo, dvakrat večji kot delež njihovih slovenskih vrstnikov. Pri zadnjem spolnem odnosu to razmerje ni pomembneje spremenjeno (glej Tabela 3). Zato domnevava, da je redka uporaba kontracepcijskih sredstev pri slovenskih anketirancih in anketirankah eden od pomembnih razlogov za njihovo primerjalno slabo zadovoljstvo s spolnimi odnosi. Ta splošna domneva vključuje tudi neposredno empirično preverljivo domnevo, da so anketiranci in anketiranke, ki uporabljajo kontracepcijo, s spolnimi odnosi bolj zadovoljni kot tisti, ki je ne uporabljajo.

Za preostala dva interakcijska dejavnika – načrtovanost ali nenačrtovanost spolnega odnosa in relativen vpliv partnerjev na iniciranje le-tega domnevava, da sta tesno povezana, saj načrtovanje odnosa zmanjšuje možnosti za enostransko pobudo za spolni odnos. Na temelju nemških podatkov je mogoče domnevati, da je pozitivno doživljanje spolnih odnosov izrazito zlasti tedaj, ko partnerja menita, da sta odnos obojestrano načrtovala in sta imela oba bolj ali manj enak vpliv na iniciranje spolnega odnosa. Pri zahodnonemških dekletih kaže, da je povečanje njihovega vpliva na iniciranje spolnih odnosov ob relativnem zmanjšanju vpliva njihovih partnerjev negativno povezano z njihovim zadovoljstvom s spolnimi odnosi (glej Klusmann in Kurrat, 1993: 113). Ta primer kaže, da je zadovoljstvo s spolnimi odnosi pozitivno povezano predvsem z uravnoteženostjo vpliva na iniciranje in potek odnosov. Zato naju bo posebej zanimalo, ali tudi rezultati naše raziskave potrjujejo to povezanost. Na podoben način naju bo zanimala tudi povezanost načrtovanosti prvega spolnega odnosa z pozitivnim doživljanjem le-tega.

Tabela 3

Uporaba kontracepcijskih sredstev pri prvem in zadnjem spolnem odnosu

Uporaba kontracepcije (odstotki "da" odgovorov)	Slovenija		Avstrija		Z. Nemčija		V. Nemčija	
	d.	f.	d.	f.	d.	f.	d.	f.
Prvi spolni odnos	40	43	74	70	81	84	81	76
Zadnji spolni odnos	60	51	85	91	97	97	93	89

d. - dekleta

f. - fantje

IV.

Analiza odnosa med obiskovano šolo in povprečnimi indeksi zadovoljstva in nezadovoljstva ne potrjuje nobenega od najinih teoretskih pričakovanj (glej Tabelo 4). Razlike med povprečnim indeksi zadovoljstva ob prvem spolnem odnosu so statistično nepomembne, pri indeksu nezadovoljstva pa je pomembna razlika med dijaki in dijakinjami triletnih šol in gimnazij. Če ločeno obravnavamo dekleta in fante, se izkaže, da so s prvim spolnim odnosom najmanj zadovoljni gimnazijci (1,23 točke od 6 možnih), najbolj pa dijaki štiriletnih (1,96 točke) srednjih šol (statistično značilne so razlike med dijaki triletnih (1,34 točke) srednjih šol in štiriletnih srednjih šol). Pri dekletih je slika drugačna. Tu so najmanj zadovoljne s prvim spolnim odnosom dijakinje štiriletnih (1,07 točke) srednjih šol in najbolj gimnazijke (1,22 točke), vendar razlike niso statistično značilne.

Glede na zadovoljstvo z zadnjim spolnim odnosom pa se od preostalih dveh skupin pomembneje razlikujejo le dijaki in dijakinje štiriletnih šol, ki izražajo relativno najvišje zadovoljstvo. Podobna je struktura podatkov glede na spol – z zadnjim spolnim odnosom so najbolj zadovoljni dijaki (1,43 točke) in dijakinje (1,62 točke) štiriletnih šol, vendar je statistično pomembna le še razlika med dijaki štiriletnih šol in njihovimi vrstniki iz ostalih šol. Hkrati pa med (zelo nizkimi) indeksi nezadovoljstva s prvim spolnim odnosom in zadnjim spolnim odnosom ni nobenih pomembnih razlik.

Indeksi zadovoljstva s prvim in zadnjim spolnim odnosom se statistično pomebno ne razlikujejo tudi glede na izobrazbo staršev. Pomembna je le razlika v stopnji zadovoljstva dijakov in dijakinj, katerih matere imajo osnovnošolsko, ter njihovimi vrstniki, katerih matere imajo višjo ali visokošolsko izobrazbo; pri prvih je indeks zadovoljstva v povprečju 1,06, pri drugih pa 1,61 točke. Samo ta ugotovitev se ujema s teoretičnim pričakovanjem, da izbrana stratifikacijska dejavnika vplivata na način doživljanja spolnosti pri slovenskih anketirancih. To seveda ni zadosti, da bi bilo mogoče šteti domnevo, da so stratifikacijski dejavniki pomembni za doživljanje spolnosti za potrjeno.

Tabela 4**Indeks zadovoljstva in nezadovoljstva glede na obiskovano šolo – povprečne vrednosti (dekleta)**

Indeks (ne)zadovoljstva (%)	Triletne š.		Štiriletne š.		Gimnazije	
	d.	f.	d.	f.	d.	f.
zadovoljstvo – prvič	1.12	1.34	1.07	1.96	1.22	1.23
zadovoljstvo – zadnjič	1.35	0.88	1.62	1.43	1.53	0.73
nezadovoljstvo – prvič	0.56	0.28	0.77	0.20	0.86	0.32
nezadovoljstvo – zadnjič	0.16	0.18	0.17	0.18	0.06	0.27

Analiza povezanosti med zadovoljstvom oziroma nezadovoljstvom s spolnimi odnosi in vernostjo ter obiskovanjem cerkvenih obredov prepričljivo kaže, da pri slovenskih anketirancih doživljanje spolnosti ni povezano s tema dejavnikoma. Analiza podatkov namreč ne razkriva nobenih statistično pomembnih razlik v zadovoljstvu in nezadovoljstvu niti med vernimi in nevernimi niti med različno pogostimi obiskovalci cerkvenih obredov (glej Tabela 5). Tudi ločeno opazovanje deklet in fantov kaže, da so razlike med njimi statistično nepomembne. Ta ugotovitev je presenetljiva zlasti zato, ker je analiza povezanosti obiskovanja cerkvenih obredov in spolnega delovanja stališč pri istem vzorcu slovenskih srednješolcev razkrila močno povezanost med temi spremenljivkami (Vonta, 1998). Na podlagi ugotovitve o nepovezanosti religioznosti in doživljanja spolnosti je mogoče sklepati, da religiozne vrednote in norme ne "dosežejo" ravni, na kateri se pri posameznikih oblikuje doživljanje spolnosti. Ta sklep pa nasprotuje zelo razširjeni predstavi, da religiozne vrednote in norme utesnjujejo mlade (tudi) pri sproščnem doživljanju spolnosti in povečujejo verjetnost negativnega doživljanja predzakonske spolnosti. To velja vsaj za spolno dejavne anketirance. S tem pa rezultati najine analize zavračajo "sociologistične" razlage variacij v doživljanju spolnosti. Če se doživljanje spolnosti izmika (celo) vplivu religiozних norm in vrednot, se zdi utemeljena domneva, da je doživljanje spolnosti mnogo manj družbeno determinirano kot domnevajo te razlage.

Tabela 5**Indeks zadovoljstva in nezadovoljstva glede na vernost in obiskovanje cerkvenih obredov – povprečne vrednosti**

Indeks (ne)zadovoljstva (%)	Verni	Neverni	Obredi – pogosto	Obredi – občasno	Obredi – nikoli
zadovoljstvo – prvič	1.27	1.35	1.39	1.29	1.20
zadovoljstvo – zadnjič	1.25	1.29	1.22	1.60*	1.12*

nezadovoljstvo – prvič	0.84	0.85	0.42	0.59	0.52
nezadov. – zadnjič	0.16	0.18	0.13	0.17	0.20

* - razlike so statistično značilne pri $p. \leq 0.05$

Med rezultati analize vpliva situacijsko-interakcijskih dejavnikov na (ne)zadovoljstvo s spolnimi odnosi je po presenetljivosti najbolj očitna uporaba oziroma neuporaba kontracepcije. Čeprav uporabniki kontracepcije kažejo nekoliko pozitivnejše doživljanje prvega in zadnjega spolnega odnosa, pa tudi nekoliko manjšo stopnjo nezadovoljstva kot neuporabniki, te razlike statistično niso pomembne (glej Tabela 6). Glede na spol so razlike statistično značilne le pri fantih. Pri dekletih so razlike v povprečnem zadovoljstvu in nezadovoljstvu med uporabnicami in neuporabnicami kontracepcije zelo majhne. Pri fantih je zadovoljstvo tako s prvim (1,65 proti 1,41 točke) kot tudi z zadnjim spolnim odnosom (1,50 proti 1,07 točke) večje ob uporabi kontracepcije, vendar je le zadnja razlika statistično pomembna. Hkrati je tudi njihovo nezadovoljstvo s prvim (0,18 proti 0,35 točke)² in zadnjim (0,12 proti 0,36 točke) spolnim odnosom statistično pomembno manjše ob uporabi kontracepcije.

Tabela 6
Indeksi zadovoljstva in nezadovoljstva
glede na uporabo kontracepcije – povprečne vrednosti

Indeks (ne)zadovoljstva (%)	Kontracepcija – da		Kontracepcija -ne	
	d.	f.	d.	f.
zadovoljstvo – prvič	1.19	1.65	1.12	1.41
zadovoljstvo – zadnjič	1.72	1.50	1.72	1.07
nezadovoljstvo – prvič	0.67	0.18	0.67	0.35
nezadovoljstvo – zadnjič	0.15	0.12	0.15	0.36

Uporaba oziroma neuporaba kontracepcije torej le neznatno diferencirata anketirance glede na intenzivnost pozitivnih in negativnih doživetij, povezanih s spolnimi odnosi. Podatki ne potrjujejo domneve, da uporaba kontracepcije pripomore k večjem zadovoljstvu s spolnimi odnosi. Tako uporabniki kot neuporabniki doživljajo kontracepcijo kot razmeroma obrobno stvar v svetu svoje spolnosti. Posebej presenetljivo je, da je glede na zadovoljstvo s spolnimi odnosi uporaba kontracepcije pomembnejša za fante kot dekleta. To ugotovitev je mogoče vsaj deloma pojasniti z različnimi obrazci spolnega delovanja dijakov in dijakinj. Kot je bilo že omenjeno, so slovenski anketiranci mnogo bolj kot njihove vrstnice nagnjeni k številnim in kratkotrajnim zvezam. Zanje je uporaba kontracepcije, še zlasti kondomov, pomemben način za zmanjšanje tveganja, povezanega z dokaj promiskuitetnimi spolnimi stiki. Dekleta se izogibajo tveganjem z dolgotrajnejšimi in intenzivnejšimi zvezami. Zanje je zaupanje očitno pomembnejše kot kontracepcija.

Tabela 7

Indeks zadovoljstva in nezadovoljstva glede na vpliv partnerjev na iniciranje spolnega odnosa in načrtovanost oz. nenačrtovanost prvega spolnega odnosa (dekleta)

Indeks (ne)zadov.	Anketiranka	Partner	Oba	Načrtovan	Nenačrt.
zadovoljstvo-prvič	0.80	0.83*	1.71*	1.59*	0.99*
zadovoljstvo-zadnjič	2.22	1.38	1.84	b.o.	b.o.
nezadovoljstvo-prvič	0.50	0.92*	0.47*	0.69	0.74
nezadovoljstvo-zadnjič	0.11	0.21	0.14	b.o.	b.o.

*- razlike so statistično značilne pri $p. \leq 0.05$

Tabela 7a

Indeks zadovoljstva in nezadovoljstva glede na vpliv partnerjev na iniciranje spolnega odnosa in načrtovanost oz. nenačrtovanost prvega spolnega odnosa (fantje)

Indeks (ne)zadov.	Anketiranec	Partnerka	Oba	Načrtovan	Nenačrt.
zadovoljstvo-prvič	1.49	1.33	1.64	1.63	1.43
zadovoljstvo-zadnjič	1.27	0.81*	1.44*	b.o.	b.o.
nezadovoljstvo-prvič	0.38*	0.24	0.16*	0.24	0.31
nezadovoljstvo-zadnjič	0.14*	0.48*	0.24	b.o.	b.o.

*- razlike so statistično značilne pri $p. \leq 0.05$

Rezultati analize povezanosti druge situacijsko-interakcijske variable, tj. relativnega vpliva partnerjev na iniciranje spolnih odnosov, z zadovoljstvom anketirancev s spolnimi odnosi, se večinoma ujemajo s pričakovanji (glej Tabela 7 in Tabela 7a). Najnižjo stopnjo zadovoljstva s prvim in zadnjim spolnim odnosom izražajo anketiranci in anketiranke, ki menijo, da je bila odločilna pobuda v partnerjevih rokah, najvišjo pa tisti, ki trdijo, da je bil njihov in partnerjev vpliv uravnotežen.³ To je zlasti očitno pri dekletih, saj podatki kažejo veliko razliko v zadovoljstvu med tistimi, pri katerih je bila odločitev za prvi spolni odnos skupna (1,71 točke) in tistimi, ki trdijo, da je bila pobuda večinoma le na strani partnerja (0,83 točke). Pri fantih je razlika podobna, vendar pa ni statistično pomembna.

Poleg tega so bili ob prvem spolnem odnosu tudi negativni občutki najbolj izraziti pri anketirancih, ki trdijo, da je bila pobuda za spolni odnos na partnerjevi strani. To je najbolj očitno pri dekletih, saj so bile s prvim spolnim odnosom najbolj nezadovoljne, ko je bila pobuda za prvi spolni odnos izključno partnerjeva (0,92 točke), najmanj pa tedaj, ko je bila odločitev skupna (0,47 točke). Med fanti so s prvim spolnim odnosom najbolj nezadovoljni tisti, ki so sami dali pobudo za prvi spolni odnos (0,38 točke),

najmanj pa tisti, ki so na iniciranje prvega spolnega odnosa imeli podoben vpliv kot njihova partnerica (0,16 točke).

Tudi za zadnji spolni odnos velja, da so bili z zadnjim spolnim odnosom precej bolj zadovoljni anketiranci, pri katerih je bila pobuda obojestranska, kot tisti, ki so pobudo prepustili partnerju oziroma partnerici. Ta vzorec je bolj izrazit pri fantih kot pri dekletih. Med njimi so z zadnjim spolnim odnosom najbolj zadovoljna tista, ki so imela pri tem odnosu odločilno pobudo. Hkrati so z zadnjim spolnim odnosom fantje najbolj nezadovoljni tedaj, ko je bila pobuda na strani njihovih spolnih partneric (0,48 točke), najmaj nezadovoljni pa tedaj, ko je pobuda dali sami (0,14 točke). Struktura nezadovoljstva je pri dekletih podobna kot pri fantih, vendar pa pri njih razlike med navedenima kategorijama niso statistično značilne.

Očitno je, da je možnost za vplivanje obeh partnerjev na iniciranje in potek spolnega odnosa (tudi) pri slovenskih dijakih in dijakinjah pomemben vir zadovoljstva s spolnostjo. To ugotovitev potrjuje tudi odnos med načrtovanostjo prvega spolnega odnosa in zadovoljstvom, saj so bili načrtovani spolni odnosi povezani s precej več zadovoljstva kot nenačrtovani (glej Tabelo 7 in Tabelo 7a). Ta povezanost je posebno izrazita pri dekletih.

V.

Esploratorno naravnana analiza ne omogoča določitve relativnega vpliva nekaterih stratifikacijskih, normativnih in situacijsko-interakcijskih dejavnikov na doživljanje spolnih odnosov, omogoča pa trditev, da pri mladih v Sloveniji vplivajo na doživljanje spolnih odnosov predvsem situacijsko-interakcijski dejavniki. Zlasti je zanimivo, da celo religiozne norme (verujočim postavljajo zelo jasne zahteve (tudi) glede spolnega delovanja) ne vplivajo na stopnjo zadovoljstva oziroma nezadovoljstva s spolnimi odnosi. To ne pomeni, da stratifikacijski dejavniki ter še zlasti vrednote in norme nimajo nobenega vpliva na doživljanje spolnosti. Vendar je njihov vpliv le posreden, saj oblikujejo kontekst, v katerem posamezniki in posameznice vzpostavljajo spolne interakcije ter jih "opremljajo" s pomeni in pričakovanji. Ta vpliv je mogoče razbrati s primerjavo raziskovalnih rezultatov iz različnih družb. Dejstvo, da je razporeditev vpliva partnerjev na iniciranje spolnih odnosov pri slovenskih in zahodnonemških anketirancih zelo različna, je mogoče vsaj deloma pojasniti z razlikami med vrednotnimi konteksti. Na ta način pojasnjujejo nemški raziskovalci tudi spremembe v obrazcih spolnega življenja v obdobju dvajsetih let: "Medtem ko je (v Zahodni Nemčiji, op.a.) v šestdesetih letih na mlade tako na ravni delovanja kot diskurza vplivala "spolna svoboda", vpliva na današnjo mladino "spopad med spoloma", natančneje, korenite spremembe v odnosih med spoloma" (Schmidt, 1993: 11). Vendar pa rezultati njihovih raziskav kažejo, da spremembe v odnosih med spoloma, ki so med drugim vodile tudi k znatnemu povečanju vpliva deklet na iniciranje spolnih odnosov, nimajo enosmernega vpliva na doživljanje spolnosti.

Kljub vpetosti v družbenokulturni makrokontekst se doživljanje spolnosti očitno oblikuje v razmeroma zaprtem mikrosvetu, v katerem delovanja in doživljanja posameznikov "temljuje na tem, kar opazijo (v določeni mikrosituaciji, op.a.), na vrednotenju in interpretiranju opaženega in na njihovi opredelitvi možnih načinov delovanja" (Blumer, 1994: 316). Zato sta za interakcije v mikrosvetu spolnosti in še zlasti za doživljanje spolnosti značilna visoka nedeterminiranost in idiosinkrezija. Vendar pa ta analiza in podobne tuje raziskave vendarle kažejo, da je v doživljanju spolnosti pri današnji mladini mogoče razbrati vsaj eno "zakonitost". Raziskave se namreč ujemajo v ugotovitvi, da je pozitivno doživljanje spolnosti povezano z možnostjo za uravnoteženo vplivanje partnerjev na iniciranje in potek spolne interakcije; zadovoljstvo mladih s spolnimi odnosi je praviloma toliko večje, kolikor večja je uravnoteženost njihovega vpliva. Pozitivno doživljanje spolnosti pri mladih je torej povezano predvsem z možnostjo za uveljavitev njihove avtonomije in samoodločanja. To pa pomeni, da njihov mikrosvet spolnosti ni povsem neodvisen od družbenokulturnega makrokonteksta. Če je individualizem ključna vrednota in v mnogih pogledih tudi ključna norma modernih družb (glej Sztompka, 1994: 71), je očitno, da se je ta vrednota na svojevrsten način močno zasedrila tudi v mikrosvetu spolnosti mladih.

OPOMBE

¹Nemški raziskavi sta bili opravljeni leta 1990 v Hamburgu in Frankfurtu (anketirani so bili 201 fant in 214 deklet) in v Leipzigu (124 fantov in 148 deklet). Avstrijska raziskava je bila izvedena v letih 1990 in 1991 na reprezentativnem vzorcu avstrijskih srednješolcev (607 deklet in 483 fantov), slovenska pa leta 1995 na reprezentativnem vzorcu ljubljanskih srednješolcev (407 deklet in 376 fantov). Prevladujoča starost anketirancev v vseh treh raziskavah je bila sedemnajst let.

²Večja povprečna vrednost indeksa pomeni večje nezadovoljstvo.

³Pri tem je treba upoštevati, da je bilo med vsemi anketiranimi, ki so izjavili, da je bila njihova pobuda odločilna pri prvem spolnem odnosu, le 10 deklet.

LITERATURA

- Bernik, Godina in Hlebec (1996): *Mladi in AIDS* (raziskovalno poročilo). FDV, Ljubljana.
- Blumer, H. (1994): "Symbolic Interactionism." V: Collins, R. (ur.): *Four Sociological Traditions, Selected Readings*. Oxford University Press, Oxford.
- Klusmann, D. in Kurrat, S. (1993): "Unterschiede zwischen Jungen und Maedchen." V: Schmidt, G.: *Jugendsexualitaet*. Enke, Stuttgart.
- Lange, C., Knopf, M. in Gaenslen-Jordan, C. (1993): "Nachwort. Die Asymetrie der Geschlechter – der blinde Fleck." V: Schmidt, G.: *Jugendsexualitaet*. Enke, Stuttgart.
- Moore, M. et al. (1996): *Youth, AIDS and Sexually Transmitted Diseases*. Routledge, London.
- Schmidt, G. (1993): "Jugendsexualitaet in den Neunziger Jahren. Eine Synopse in zwei Thesen." V: Schmidt, G.: *Jugendsexualitaet*. Enke, Stuttgart.
- Schmidt, G., Klausmann, D. in Zeitzschel, U. (1993): "Veraenderungen 1970 - 1990 (BRD)." V: Schmidt, G.: *Jugendsexualitaet*. Enke, Stuttgart.

Schmidt, G., Lange, C. in Gaenslen-Jordan, C. (1993): "West- und ostdeutsche Jugendliche. Eine westliche Sicht." V: Schmidt, G.: Jugendsexualitaet. Enke, Stuttgart.

Sztompka, P. (1994): The Sociology of Social Change. Blackwell, Oxford.

Vonta, T. (1998): Obiskovanje verskih obredov in spolno vedenje in stališča ljubljanskih srednješolcev (diplomska naloga). FDV, Ljubljana.

Wimmer-Puchinger, B. et al., brez letnice: Internationale Studie Jugendsexualitaet und AIDS 1990/1991. Ludwig Boltzman Institut fuer Gesundheitspsychologie der Frau, Wien.